

האם מותר לתלוש צמר גפן בשבת?

צמר גפן הוא למעשה כותנה בלתי מעובדת. צמח הכותנה מגדל סביב הזרעים שלו סיב רך ואוורירי שיש לו שימושים רבים בתעשיית הבדים. הסיבים בצורתם הטבעית גדלים ככדורים קטנים, ויש להם שימוש נרחב ברפואה והם מצויים בכל בית. בין השימושים הביתיים הנפוצים בצמר גפן חיטוי וניקוי עדין של העור, וכן ניקוי אוזניים, אך גם כחלק מאמצעי חבישה. צמר הגפן נמכר ככדורים קטנים, או כגוש גדול יותר, ממנו ניתן לתלוש חתיכות לפי הצורך בשימוש הרצוי. האם מותר לתלוש חתיכה מצמר גפן בשבת?

על כך מצינו נידון מעניין בפוסקים.

בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לה הערה נ) הביא את דברי המנוחה נכונה (מלאכת הפוצע), שדן לאסור זאת מדאורייתא, משום מלאכת "פוצע". מלאכת פוצע היא אחת מל"ט מלאכות שבת, והיא למעשה ההיפוך של מלאכת "אורג". כל סתירה של אריגה מחייבת בשבת משום מלאכת "פוצע". ביסוד מלאכה זו ישנה מחלוקת חשובה בין הרמב"ם לראב"ד. אריגה מסורתית היא הרכבת חוטים במבנה של שתי וערב. על כך כתב הרמב"ם שפירוק אריגה זו נחשבת פוצע. על כך השיג הראב"ד, וכתב שאין זה אלא בגדר מלאכת "קורע", ואילו מלאכת פוצע היא כשהוא חותך בשולי האריגה (בשיעור שני חוטיין). וכבר תמה המגיד משנה על הראב"ד, שזו לכאורה אינה סתירת האריגה, אלא רק "מכה בפטיש" – היינו גמר מלאכת האריגה עצמה.

על כל פנים, כמו שאר מלאכות שבת, אין חיוב על המלאכה אם הוא עושה זאת בכדי לקלקל את הבגד, משום שכל מלאכות שבת עניינן תיקון ויצירה ולא השחתה וקלקול; ולכן החיוב הוא רק כשבכך שהוא סותר את הבגד יש בכך תיקון מסויים, כגון שהוא צריך חוט מחוטי הבד בכדי לתקן את הבד וכדומה. על כל פנים, טען בעל המנוחה נכונה, שבתלישה של חתיכה מתוך צמר גפן, יש משום פוצע, ולכן הוא מעיר: "כל רופא (או) העשוי להיזקק לצמר גפן בשבת, יכין לו מערב שבת מלאי של מוך תלוש, לעת יצטרך לזה בשבת".

במנחת יצחק (חלק ד סימן מה) חשש עוד יותר מזה:

"הנה לדעתי שייך בזה, כל מה דאיתא בש"ע ופוסקים (או"ח סי' ש"מ) גבי נייר, עיין שם, ועיי' בש"ע (יו"ד סי' ש' ס"א), לענין חיבור לגבי שעטני"ז גבי לבדים, והיינו שהוי רק שוע ביחד, ולא טוי' ואריגה, וא"כ כמו כן הוי הצמר גפן, אלא שנעשה ביחד באופן רך, שיהי' ניקל לקרוע, ודומה לנייר, דמדמה שם בספר נשמת אדם, שהביא הפת"ש שם, ללבדים, עיין שם, וכמו כן לעני"ד דינם שוה לענין שבת, - ושוב בא לידי ספר מנוחה נכונה, וראיתי שם, דחשב בכלל איסור פציעה, תלישת חתיכת צמר גפן (מוך) ממקום חיבורו עיין שם, וכ"כ בתשו' צור יעקב (סוסי" קנ"ב), וכתב שם, דיש בזה

משום קורע, ואולי גם מכה בפטיש, ואם מתכוון למדת אורכו ורוחבו - ע"י בקונטרס בושם מרדכי שם - גם משום מחתך עיין שם".
לעומת חששות אלו, צידד מרן הגרש"ז אויערבאך, שאין בקריעה של חתיכה מתוך צמר גפן משום מלאכת קורע. לצורך כך נתבונן במחלוקת ידועה בסימן ש"מ. כתב השו"ע בסעיף י"ג:
"אין שוברים החרס ואין קורעין הנייר מפני שהוא כמתקן כלי".

מקור הלכה זו הוא ברמב"ם, שהוציא כן ממה שמבואר בגמרא בביצה ל"ב, שהאיסור בפעולות אלו הוא משום שבכך הוא משווה כלי. הפוסקים תמהו מדוע לא יתחייב בזה משום מלאכת קורע, שהרי הקורע על מנת לתקן חייב מדאורייתא משום מלאכת קורע. כך הקשו הפרי מגדים והנשמת אדם ועוד. בענין זה נאמר יסוד חשוב בשולחן ערוך הגר"ז (שם סעיף יז):

"אבל משום קורע אין איסור אלא כשקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו כגון קורע בגד הארוג מחוטים הרבה, אבל הנייר שהוא גוף אחד אין בפסיקתו וחיתוכו משום קורע".

אך הביאור הלכה מעיר, שהדברים נדחים מירושלמי מפורש שבו מבואר שבקריעת עור גם כן חייב משום קורע, וכתב שהנשמת אדם דחה תירוץ זה מכח דברי הירושלמי.
הביאור הלכה עצמו מחדש יסוד גדול בכדי לבאר את הדברים:

"ולולי דמסתפינא הו"א דבר חדש בזה דלא שייך שם קורע ע"מ לתקן כי אם כשקורע איזה דבר באמצע והוא צריך לתיקון שניהם וכעין שהיה במשכן שיריעה שנפל בה דרנא קורעין בה ותופרין אותה [שבת ע"ד] שהקריעה היתה לצורך תועלת כל היריעה וכן מה שאמר שם בשבת ק"ד דעבדא כי כיסתא ג"כ התועלת הוא לצורך כל הבגד... משא"כ כשקורע איזה דבר מהבגד מן הצד וכונתו לתקן בזה את הבגד שהיה ארוך או מקולקל בשפתו והחתיכה הנקרעת לא יתוקן בזה כלל לא שייך בזה שם קורע ע"מ לתקן, כי אם שם אחר דהיינו מתקן מנא שהוא מתקן בזה את הבגד [ואם מקפיד על המדה נראה דיש בזה גם משום מחתך ועיין לעיל בסימן שכ"ב מש"כ בענין מחתך] ותלוי הדבר בהתקון אם הוא תקון גמור חייב משום מכה בפטיש דגומר הכלי או הבגד ואם אינו תיקון גמור הוא מדרבנן. ולכך בעניננו שהוא קורע איזה חתיכת נייר מדף שלם כדי להשתמש בו איזה דבר מה ובדף שנקרע ממנו הנייר הזה אינו מתקנו כלל ואפשר דמקלקלו ג"כ אין זה בכלל קורע ע"מ לתקן ותלוי הדבר רק לפי התקון שנעשה בחתיכת הנייר שחתכו... ולפי זה, אם קורע הנייר לכמה קרעים וצריך לכ"א להשתמש בו, הוא חייב, דהוא קורע ע"מ לתקן... וצ"ע בכל זה".

לכאורה לשיטת השו"ע הרב, לא יהיה איסור קורע בתלישת חתיכה מצמר הגפן. ולשיטת החולקים עליו, הנה מצד חילוק זה עצמו של הביאור הלכה, יש לעיין בגוש צמר גפן שכך הוא השימוש בו שבכל פעם תולשים חתיכה נוספת ממנו, ואי אפשר כלל להשתמש בגוש הגדול ללא שתולשים חתיכה ממנו, אין לדון את הדברים. ומסתבר שעדיין אין זה נחשב כתיקון בכל החבילה (אף שלמשל אם לא יתלוש חתיכה ויצטרך להשתמש בכל החבילה יצטרך להשליכה אח"כ לאשפה), ולכן יהיה אסור רק מדרבנן. וצ"ע.

אך הגרש"ז אויערבאך זצ"ל צידד באופן אחר לדון שלא יהיה בזה משום קורע, משום שאף לסוברים שלא כשולחן ערוך הרב ודעתם שאף קריעה של דבר שהיה גוף אחד מעיקרו נחשבת קורע, אפשר שאין זה בגדר קריעה אלא פירוק חתיכה מתוך גוש, ואפילו שיש סיבים דקים שנקרעים, הרי קריעה של סיב אחד דק אינה שונה מקריעה של חוט מקורי עכביש שמאחר שהוא נקרע ומתפרק בנגיעה קלה אין בו איסור קורע כמו ששמע מדברי הפוסקים בסימן שכח (ע"ש שהביא מהאחרונים) שדנו בזה משום מוקצה וכו' ולא הזכירו כלל ענין מלאכת קורע.

ומדבריו מתבאר שלא ראה סיבה לחלק בין קריעה של סיב אחד דק לבין קריעה של גוש סיבים, ומן הסתם הטעם לכך הוא שרק במקרה הם לפנינו כאחד, והפעולה מתחלקת לשני חלקים:

- א. הפרדת הגושים זה מזה איננה קריעה במהותה אלא פירוק בלבד.
- ב. חיתוך החוטים הוא רק במקרה חיתוך של חוטים רבים, אבל מצד עצם הפעולה כל חוט נידון לעצמו, ומאחר שהוא מתפרק בקלות, ייתכן שאין בו משום קורע.

מהמשך דבריו נראה שהוא חוכך האם נכון לחלק בין חלקי הפעולה, ועל כך הוא מוסיף שמצינו כמה דברים שאינו חייב על קריעתם, מצד שהם מתבטלים לעיקר הדבר, "וגם כאן גם הסיבים הנקרעים בטלים לגבי העיקר דחשיב רק פירוק ולא קריעה".

יש להעיר, כי אף שהגרש"ז בדבריו המובאים בשמירת שבת כהלכתה אינו מתייחס לשאלה האם יש בזה משום מלאכת פוצע או לא, מובן מאליו שדבריו מועילים גם לענין זה, שהרי מאחר שפירוק ההרכבה של הצמר גפן אינה נחשבת כקריעה אלא כפירוק בלבד, ברור שאין כאן מעיקרא כלל תורת בד או יריעה, ולכן לא שייך בזה מלאכת פוצע כלל, שהתייחודה למצב של פירוק אריג בלבד.

על כל פנים, למעשה סיכם הגרש"ז "אך אף על פי כן בטלה דעתי הואיל ויש שחוששים בזה לאיסור תורה".

כדבריו צידד בקצרה בעל הציץ אליעזר (חלק ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש פרק יד אות יא):

"ובנוגע לתלישת הצמר גפן מהגוש העב, בשו"ת צור יעקב ח"א סימן קנ"ב אוסר זה אמנם משום קורע כיעו"ש, אבל לפענ"ד יש להנדז אם חיבור כזה של הצמר גפן נקרא חיבור עד שבתלישת חתיכה יהא בזה משום קורע, דבבחינת עין רואים שגם כשמושכבים יחד המה גופים מפורדים, וכן אמרו לי כמה גדולים שדעתם שיש להתיר בזה".

על כל פנים מסקנת הרב נויבירט זצ"ל היא: "ורצוי להימנע מקריעת צמר גפן בשבת, וטוב להכין כמות מספקת של צמר גפן תלוש מבעוד יום".

מצד אחר דנו פוסקי זמננו לאסור תלישת חתיכת צמר גפן בכדי להשתמש בו. כפי שראינו בדברי השו"ע והביאור הלכה, גם כאשר אין מלאכת קורע, עדיין שייך שיהיה בזה משום תיקון כלי, וכמבואר בגמרא בביצה.

בספר ארחות שבת (פרק יא הערה לא) כתב ששאל זאת בפני הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שהשיב שאין כאן שום חשיבות לקריעה זו ואין די חשיבות במעשה זה להיחשב מתקן מנא ואפילו לא מדרבנן. אך הביא בשם הגר"נ קרליץ, שחשש בזה משום מתקן מנא.